

УДК 025.4:631.5

Тетяна Медвідь,
молодший науковий співробітник
відділу наукового опрацювання документів
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Розділ "П Сільське господарство" робочих таблиць класифікації: адаптація змісту в умовах розвитку аграрної науки

У статті йдеться про адаптацію змісту робочих таблиць класифікації НБУВ розділу "П Сільське господарство" та її роль у контексті розвитку сільськогосподарської науки загалом. Обґрунтовано причини створення нових рубрик та наведено приклади їх застосування.

Ключові слова: робочі таблиці класифікації, Рубрикатор НБУВ, систематизація, сільськогосподарська наука.

Для ефективного розвитку і функціонування вітчизняної науки необхідно мати потужний науково-інформаційний потенціал, створення якого потребує вирішення комплексу проблем, у тому числі з процесами модернізації як Бібліотечно-бібліографічної класифікації (далі — ББК), так і робочих таблиць класифікації (далі — РТК) певних бібліотек. Для того, щоб детально відобразити весь інформаційний масив сільськогосподарської галузі знань, який містять фонди будь-якої бібліотеки, в тому числі й Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі — НБУВ), і покращити доступ до нього, необхідно модернізувати структуру РТК розділу "П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісгосподарські науки". Це завдання є першочерговим для систематизаторів НБУВ, що зумовлює актуальність дослідження. Виконання його сприятиме адаптації РТК-розділу до сучасних науково-технічних, політичних, економічних і культурних умов існування суспільства та оперативному пошуку інформації, що, в свою чергу, вплине на подальший розвиток сільськогосподарської науки.

Об'єктом теми є РТК розділу "П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісгосподарські науки", предметом — модернізація змісту РТК розділу "П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісгосподарські науки" в контексті подальшого її впливу на розвиток аграрної науки. Мета дослідження — проаналізувати процес модернізації РТК НБУВ на прикладі розділу "П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісгосподарські науки" та окреслити його значення для подальшого розвитку сільськогосподарської науки.

Складні процеси вдосконалення знань наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст., поява нових форм, засобів і каналів наукових комунікацій призводять до змін у взаємозв'язках між науковцями, а також сприяють поглибленню інтеграційних процесів у науці. Одним з основних учасників системи соціальних комунікацій, що відіграє значну роль у становленні та розвитку інфраструктурних основ науки та забезпеченні її зв'язків із соціумом, є бібліотека. Її діяльність в системі знань зумовлена предметною складністю науки, глобальністю і нелінійністю наукових комунікацій [15, с. 258—259]. Постійне насичення інформаційного простору новими

самостійними інформаційними об'єктами викликає появу великої кількості документів певної тематики, яка потребує визначення відповідного місця у структурі наявних бібліотечних класифікацій. Це дає поштовх до модернізації як самих бібліотечних класифікацій, так і РТК, побудованих на їх основі. Необхідність оновлення є об'єктивною закономірністю існування будь-якої класифікації.

Всі РТК проходять фактично однаковий цикл (етапи) існування (рис. 1).

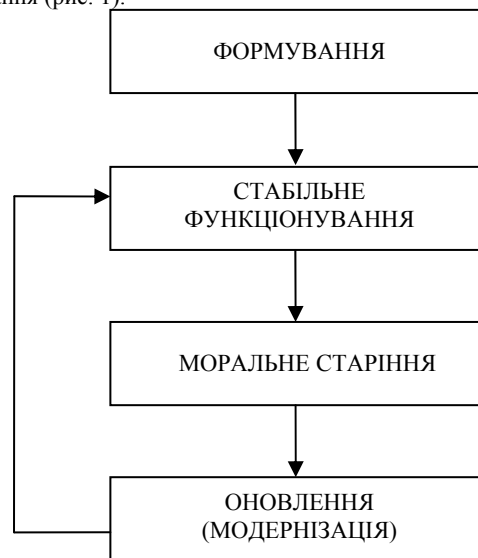

Рис. 1. Етапи існування РТК

Модернізація є удосконаленням РТК відповідно до нових реалій розвитку знання про світ і людину, соціальну та політичну практику з метою адекватного розкриття змісту документів для максимального задоволення інформаційних запитів споживачів, що, в свою чергу, впливає на подальший розвиток науки [2, с. 3]. Окрім оновлення наукового змісту, модернізація РТК передбачає:

- вдосконалення методів і прийомів класифікації;
- послідовну формалізацію та уніфікацію структури РТК;
- облік досвіду практичного використання системи як у традиційних, так і в електронних каталогах.

Адаптація РТК НБУВ до реалій сьогодення можлива за умови поліпшення ББК, а саме — усунення недоліків у структурі таблиць ББК для наукових бібліотек, пристосування їх до сучасного рівня розвитку науки та суспільства.

Модернізація РТК НБУВ ґрунтується на методологічних принципах:

- науковість;
- історизм;
- діалектика загального, окремого та особливого;
- академічна нейтральність;
- універсальність;
- категоріальна однорідність.

Дотримання цих принципів дозволяє удосконалити РТК зі збереженням їхньої ієрархічної структури в поєднанні з використанням комбінаційних можливостей класифікаційної системи для багатоаспектного пошуку інформації [10, с. 373]. Цей процес охоплює насамперед оновлення систематичної частини РТК, планів розташування, спеціальних типових поділів до певних розділів та підрозділів. При модернізації РТК слід також звертати увагу на зміни та уточнення в термінології класифікаційних поділів. При цьому потрібно враховувати останні розробки вітчизняної та міжнародної стандартизації з термінології [3, с. 5—19].

Бурхливий розвиток природничих і технічних наук, до яких належить і сільськогосподарська, міждисциплінарне збагачення дослідницького інструментарію, введення до наукового обігу багатьох нових понять і фактів спонукало поліпшити структуру РТК розділу "П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісогосподарські науки" у НБУВ [4].

РТК, за якими здійснюється систематизація всього інформаційного потоку цього розділу у НБУВ, орієнтовані переважно на систематизацію вітчизняної та іноземної літератури 70—80-х років ХХ ст. і багато в чому застаріли¹. З кожним роком кількість документів стрімко збільшується, виникають нові поняття та сфери сільськогосподарської діяльності, які потребують повного відображення у структурі РТК. Це спонукає систематизаторів не тільки вносити доповнення і зміни в таблиці, а й докорінно переробляти певні підрозділи. Зокрема, у НБУВ в такий спосіб здійснюється формулювання нового змісту Рубрикатора [13, с. 17—18]. Цей трудомісткий процес ускладнюється тим, що сільськогосподарська наука не дає чітких однозначних рекомендацій для коректного відображення в таблицях тенденцій розвитку сучасного аграрного знання [8, с. 19—26].

"П2 Спеціальне рослинництво"		"П6 Спеціальне тваринництво"	
— 319	Інші методи і способи селекції культурних рослин	— 339	Інші методи і техніка розведення тварин
— 319.8	Методи біотехнології у селекції культурних рослин	— 339.8	Методи біотехнології у розведенні тварин
— 319.85	Клітинна та тканинна інженерія у селекції культурних рослин	— 339.85	Методи клітинної інженерії у розведенні тварин
— 319.86	Генетична інженерія у селекції культурних рослин Генно модифіковані рослин	— 319.68	Генетична інженерія у розведенні тварин

У процесі надходження нової літератури наявні підрубрики постійно наповнюються новими документами, а відкриття відповідних типових поділів дозволяє полегшити інформаційний пошук серед великого масиву друкованих видань та електронних ресурсів. У нових надходженнях

¹ РТК НБУВ укладено на основі повного варіанта таблиць ББК для наукових бібліотек. Згодом вони стали фундаментальною основою для створення Рубрикатора Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі — Рубрикатор НБУВ) [11, с. 79—80].

У структурі РТК сільськогосподарського розділу знань відбулися зміни різного характеру, насамперед пов'язані з введенням нових рубрик і підрубрик, створенням нових методичних вказівок і посилань до рубрик, доповненням наявних рубрик, поліпшенням структури деяких підрозділів тощо.

Значно доповнився новими рубриками підрозділ "П0 Природничонаукові і технічні основи сільського господарства", структура якого містить багато наук, тісно пов'язаних із сільськогосподарською. Після редагування він відповідає сучасному стану класифікації таких наук: біотехнологія, агроекологія, ґрунтознавство, агрохімія, сільськогосподарська мікробіологія, сільськогосподарська меліорація, агрогеографія тощо. Наприклад: до редагування підрозділу "П00 Агробіологія" всі документи з питань агробіології збиралися в одній рубриці, що створювало певні незручності для пошуку необхідної інформації. Після ретельного редагування серед великого масиву було виділено документи біотехнологічного та агроекологічного спрямування і створено дві нові підрубрики та відповідні методичні вказівки:

П006 Біотехнологія у сільському господарстві

Біобезпека генетично модифікованих організмів. Методи контролю за технологічними процесами та якістю нових біологічних об'єктів і речовин. Стандартизація в біотехнології та біоінженерії сільськогосподарських рослин і тварин.

Біотехнологія кормових препаратів див. у відповідних підрозділах П545.12 Окремі речовини в кормах і харчуванні тварин; П545.14 Підготовка кормів до згодовування і їх зберігання. Методи біотехнології у селекції культурних рослин див. П131.98. Методи біотехнології у розведенні тварин П531.9.

П008 Сільськогосподарська екологія

Агроекологія. Агроєкосистеми.

Екологія сільськогосподарських рослин див. П128.

Екологія сільськогосподарських тварин див. П528.

Внесок біотехнології в сільськогосподарське виробництво полягає в полегшенні традиційних методів селекції рослин і тварин, а також у розробці нових технологій, що дозволяють підвищити ефективність сільського господарства [1]. Тому відкриття підрубрики "П006 Біотехнологія у сільському господарстві" спонукало, у свою чергу, до введення підрубрик "П131.98 Методи біотехнології в селекції культурних рослин" та "П531.98. Методи біотехнології при розведенні тварин".

Відповідно до цих підрубрик було утворено аналогічні нові типові поділи для підрозділу "П2 Спеціальне рослинництво" і "П6 Спеціальне тваринництво":

розкриваються шляхи вирішення головних проблем біотехнології у селекції рослин (стійкість до хвороб, шкідників, несприятливих умов вирощування, покращення якості продукції тощо). Багатогранні питання, які вивчає біотехнологія, мають прямий зв'язок з іншими науками. В біотехнології використовують статистичні дані, наукові розробки, методи дослідження і деякі теоретичні питання інших наук, тому документи цієї тематики є актуальними серед науковців не тільки сільськогосподарської, а й харчової, фармацевтичної, хімічної та багатьох інших

галузей. З розвитком біотехнології пов'язують вирішення глобальних проблем людства — ліквідацію нестачі продовольства, енергії, мінеральних ресурсів, поліпшення охорони здоров'я й якості навколишнього середовища [16, с. 3—10].

Великий потік інформаційних ресурсів такого спрямування до фондів НБУВ спонукав до відкриття певних рубрик не тільки в сільськогосподарському розділі, а й в інших розділах РТК. Наприклад:

Л89 Мікробіологічна промисловість
Біотехнологія, мікробіологічний синтез
Е0*871 Біотехнологія

Доповнення РТК спрощує і полегшує пошук інформації у бібліотечних фондах, робить її доступнішою для науковців і таким чином сприяє подальшому розвитку науки.

Окрім масштабних, РТК мають незначні, але не менш важливі для розвитку сільськогосподарської науки та галузі доповнення рубрик. Наприклад, внесені доповнення до підрозділу "П015 Дія іонізуючого випромінювання на сільськогосподарські рослини і тварин" ("П015.5 Сільськогосподарська радіоекологія" і "П015.7 Ведення сільського господарства в умовах радіоактивного забруднення") допомагають науковцям узагальнити основні радіоекологічні напрями та їх теоретичні й практичні засади, аналізувати науковий доробок вчених, які здійснили вагомий внесок у розвиток сільськогосподарської радіоекології в Україні та за кордоном, і втілювати його у практичну діяльність галузі.

Дослідження у сфері сільськогосподарської радіоекології стали особливо важливими з початком активного використання атомної енергії в різних галузях народного господарства. Особливої актуальності проблеми сільськогосподарської радіоекології набувають у випадках аварійних ситуацій, пов'язаних з викидами радіоактивних речовин в атмосферу, коли заходи в сільському господарстві, спрямовані на обмеження надходження радіонуклідів в організм людини, стають найголовнішими в комплексі забезпечення радіаційної безпеки.

Останніми десятиріччями науковці велику увагу приділяють питанням деградації ґрунтів та методам їх рекультивациі, адже ці проблеми на загальному тлі зростаючої загрози глобальної екологічної кризи займають провідне місце у світі. Важливість теми зумовлена тим, що не можна зберегти рослинний покрив, тваринний світ, чисту воду і повітря без збереження родючості ґрунтового покриву та подолання процесів деградації ґрунтів, які унеможливають нормальне функціонування біосфери й екологічну безпеку людей [6, с. 136—140]. Відповідні наукові дослідження і розробки в наш час є актуальними, література цього спрямування користується великим попитом як серед науковців, так і серед практиків. Для виокремлення документів такої тематики в підрозділі "П033 Класифікація ґрунтів" в рубриці "П033.3 Спеціальні виробничі класифікації ґрунтів та відповідні класи ґрунтів" були відкриті підрубрики:

- П033.33 Антропогенні ґрунти. Ґрунти урбанізованих ландшафтів;
- П034 Агровиробничі класифікації ґрунтів;
- П034.341 Зрошувані ґрунти;
- П034.342 Осушувані ґрунти;
- П034.343 Деградовані ґрунти;
- П034.344 Рекультивовані ґрунти.

У вересні 2007 року Кабінетом Міністрів України затверджена Державна програма розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу на 2007—2010 рр. з метою створення і серійного виробництва нової конкурентоздатної техніки та обладнання для АПК,

завершення реконструкції та технічного переоснащення галузі [10, с. 25].

Запровадження у практику заходів, передбачених цією програмою, вплинуло на зміст інформаційних ресурсів з механізації сільськогосподарського виробництва. Тематика надходжень охоплює переважно питання розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства.

Щодо удосконалення РТК, для деталізації рубрики "П072 Трактори, сільськогосподарські машини та знаряддя" залучено цілий ряд ще невикористаних типових поділів. Наприклад:

- 2 Дослідження. Випробовування. Обкатування;
- 36 Електрообладнання;
- 6 Переобладнання та пристосування;
- 7 Автоматизація;
- 901 Експлуатаційні розрахунки;
- 91 Агрегаткування. Комплектування. Особливості експлуатації навісних машин та систем.

Це далеко не весь перелік доповнень. Аналогічні внесені у підрозділ "П5 Загальне тваринництво". Наприклад:

- П545.12 Окремі речовини та біогенні стимулятори в кормах та годівлі тварин;
- П545.121 Білки та інші азотовмісні речовини;
- П545.122 Вітаміни;
- П545.123 Мікроелементи;
- П545.125 Ферменти.

Утворення таких підрубрик спонукало до розширення типових поділів підрозділу "П6 Спеціальне тваринництво", які нині широко використовують при систематизації відповідної літератури. Передумовою для створення цих підрубрик стали зміни, що відбулися у галузі тваринництва. Особливо це стосується використання нових кормових добавок у годівлі тварин.

Значних змін зазнав підрозділ "П8 Ветеринарія". Цьому сприяв стрімкий розвиток ветеринарної науки в другій половині ХХ ст. — на початку ХХІ ст. Сьогодні структура підрозділу складається з 38 головних рубрик та підрубрик, а також значної кількості детальних підрубрик [9].

Серед усіх документів сільськогосподарського спрямування, які надходять до фондів НБУВ, більша половина, а це понад 70%, припадає на наукову літературу — автореферати дисертацій, дисертації, наукові статті, монографії, збірники наукових праць, і лише близько 30% становлять навчальні видання, довідники, енциклопедії, рекомендації, стандарти тощо.

Наукова література висвітлює комплекс різноманітних знань, пов'язаних з вивченням ґрунтознавства, рослинництва, тваринництва, які науковці використовують для подальшого розвитку сільськогосподарської науки та суміжних галузей [7, с. 29—31].

Значення і роль наукової інформації в тому, що, перше, без неї не може бути проведене певне наукове дослідження, по-друге, інформація досить швидко старіє і потрібно постійне поновлення матеріалів. За даними зарубіжних джерел, інтенсивність старіння інформації становить понад 10% на день для газет, 10% на місяць для журналів, 10% на рік для книг і монографій. Окрім цього, інформація для дослідника є предметом і результатом його праці. Осмислюючи та опрацьовуючи дані, дослідник видає специфічний продукт — якісно нову інформацію. При цьому підраховано, що майже 50% часу він витрачає на її пошук. Тому досить відповідальним етапом наукового дослідження є вміння оперативно знаходити і опрацьовувати інформацію з теми дослідження [5, с. 13—19].

Отже, суспільна потреба в організації наукового знання з будь-якої галузі, в тому числі й сільськогосподарської, визначає напрям модернізації РТК, тобто їх адаптації до сучасного рівня розвитку відповідних галузей. У свою чергу, оновлення РТК розділу "П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісогосподарські науки" певною мірою впливає на покращення тематичного пошуку — дозволяє читачеві (користувачеві) якнайшвидше знайти потрібний йому інформаційний ресурс для виконання певної наукової роботи. Розділи РТК НБУВ повинні відображати сучасний стан сільськогосподарської науки.

Проте РТК НБУВ не в змозі повністю відповісти на всі питання і вирішити проблеми, які можуть зустрічатися в процесі систематизації з різномістовим матеріалом, що впливає на особливості розвитку бібліотечного каталогу та підходів роботи з ним [12, с. 11—12]. Спеціаліст, який займається адаптацією РТК і систематизацією, повинен у кожному конкретному випадку приймати самостійне рішення, але при цьому дотримуватись методики систематизування.

Кінцевим результатом зазначених взаємопов'язаних процесів є написання наукових праць, створення нових технологій, інформаційних ресурсів, в яких висвітлюються сучасні проблеми сільськогосподарської науки. Отже, розвиток РТК залежить від рівня і напрямів сільськогосподарської науки й одночасно є передумовою для подальшого вдосконалення науки за допомогою найефективнішого використання інформаційних джерел.

Список використаної літератури

1. *Біотехнологія*. — Режим доступу: <http://www.km.ru/referats/C352D57EF614469CBE33924C7ECBF769#>. — Назва з екрана.
2. *Бібліотечно-бібліографіческая класифікація* : рабоч. табл. для масс. б-к / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина [и др.]. — Москва : Либерия, 1997. — С. 3—6.
3. *Бібліотечно-бібліографіческая класифікація*: средние таблицы : практическое пособие. Вып. 3. 4/5 П/Р Сельское и лесное хозяйство. Сельскохозяйственные и лесохозяйственные науки. Здравоохранение. Медицинские науки / Рос. гос. б-ка [и др.]. — Москва : Либерия-бибформ, 2007. — С. 5—19.
4. *Бібліотечно-бібліографіческая класифікація* : табл. для науч. б-к. Вып. 12. П Сельское и лесное хозяйство. Сельскохозяйственные и лесохозяйственные науки / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина [и др.]. — Москва : [б. и.], 1961. — 203 с.
5. *Білецький Б. Ф.* Основи наукових досліджень: категорії, поняття, терміни, нормативні документи : навч. посіб.-довід. / Б. Білецький, О. Добржанський. — Чернівці : Технодрук, 2010. — С. 13—18.
6. *Волощук М. Д.* Наукові і практичні аспекти відновлення родючості деградованих земель Карпатського регіону / М. Д. Волощук, М. М. Якимів // Земельні відносини і просторовий розвиток в Україні : матеріали Міжнар. наук. конф., (м. Київ, 13—14 квіт. 2006 р.) : у 2 ч. / [редкол.: Данилишин Б. М. (відп. ред.) та ін.]. — Київ, 2006. — Ч. 1 : Земельні відносини в контексті просторового розвитку. — С. 136—140.
7. *Дерлеменко В. В.* Розповсюдження сільськогосподарської науково-технічної інформації / В. В. Дерлеменко. — Київ : ІФЕ УААН, 1999. — 410 с.
8. *До питань оптимізації інформаційного та довідково-бібліографічного забезпечення науковців та фахівців АПК України в умовах глобальної інформатизації суспільства* / В. В. Дерлеменко // Сучасні проблеми бібліотечно-бібліографічної справи на Україні : тези доп. та ін форм. матеріали до обговорення на I Всеукр. конгресі бібліотекарів, Київ, 9—11 червня 1992 р. / РНСГБ УААН. — Київ, 1992. — С. 19—26.
9. *Дополнения и исправления к Библиотечно-библиографической классификации* : табл. для науч. б-к. Вып. 12. П Сельское и лесное хозяйство. Сельскохозяйственные и лесохозяйственные науки : инструкт.-метод. рекомендации № 3 / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина [и др.]. — Москва : [б. и.], 1986. — 20 с.
10. *Кропивко М. Ф.* Інформаційне забезпечення агропромислового виробництва України в ринкових умовах / М. Ф. Кропивко. — Київ : [б. в.], 1996. — 159 с.
11. *Сербін О. О.* Використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні : сучасний стан та тенденції розвитку / Олег Сербін // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. — 2007. — № 19. — С. 79—80.
12. *Сербін О. О.* Історико-технологічні особливості еволюції систематичного каталогу бібліотеки: досвід майбутнього у новизні минулого / Олег Сербін // Бібліотечний вісник. — 2012. — № 4. — С. 11—12.
13. *Сербін О. О.* Рубрикатор НБУВ: історія започаткування та структурний аналіз / Олег Сербін // Вісник Книжкової палати. — 2008. — № 1. — С. 17—18.
14. *Формування сучасних інформаційних ресурсів з питань сільського господарства в Україні* / В. В. Дерлеменко // Проблеми інформатизації агропромислового виробництва України в умовах ринкових відносин : матеріали Наук.-вироб. конф., Київ, 6—7 червня, 1995 р. / М-во сіл. госп-ва і продовольства України, УААН, Ін-т аграрної економіки [та ін.]. — Київ, 1995. — С. 27—28.
15. *Шемасва Г. В.* Роль бібліотеки в системі науки / Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали VI Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, 27 трав. 2011 р., м. Київ / НААН, ДНСГБ. — Київ, 2011. — С. 258—259.
16. *Юлевич О. І.* Біотехнологія : навч. посіб. / [О. І. Юлевич, С. І. Ковтун, М. І. Гиль]. — Миколаїв : МДАУ, 2012. — С. 3—10.

В статтє рєч یدєт об адаттации содержания работчих таблиц классификации НБУВ раздела "П Сельское хозяйство" и ее роли в контексте развития сельскохозяйственной науки в целом. Обоснованы причины создания новых рубрик и приведены примеры их применения.

The article deals adaptation of content of NLUV classification worksheets section "P Agriculture" and its role in the context of agricultural science development in general. Creating of new categories was justified and there are given examples of their use.

Надійшла до редакції 15 вересня 2014 року